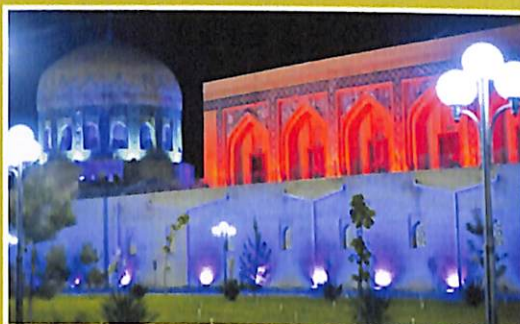

338
N-25

МАҲМУДОВ М.М.

АНДИЖОН ВИЛОЯТИДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ ГЕОГРАФИК ХУСУСИЯТЛАРИ

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ЧИРЧИҚ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

МАҲМУДОВ МУҲАММАДИСМОИЛ МУХИТДИНОВИЧ

АНДИЖОН ВИЛОЯТИДА ТУРИЗМНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ
ГЕОГРАФИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Монография

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА О'РТА МАХСУС ТА'ЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ЧИРЧИҚ
ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ
АХБОРОТ RESURS MARKAZI
1-FILIALI

ТОШКЕНТ – 2021

— 3020 —

КИРИШ

КВК:85.14(5Ў36)
М-25
UO*К: 338.486:332.1(575.122)

Махмудов М.М. // Андижон вилоятида туризмни ривожлантиришнинг иқтисодий географик хусусиятлари. монография. – Тошкент.; “Наврўз”, 2021, 196 бет.

ISBN 978-9943-659-4-7-6

Монографияда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасининг ривожланиши, ҳудудларда туризмни ривожлантиришга оид илмий-назарий ёндошувлар, Андижон вилоятида туристик объектлардан фойдаланиш имкониятларини аниқлаш ва уларни баҳолаш асосида вилоят туризмни ривожлантириш ҳамда туризмни ҳудудий ташкил этишни такомиллаштиришнинг асосий муаммолари ва истиқболлари ёритилган.

Монография соҳа мутахассислари, бакалавр, магистрант, илмий тадқиқотчилар ҳамда Андижон вилоятида туризмни ривожланиши билан қизиқувчи кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Масъул муҳаррир: и.ф.д., профессор Ф.Т. Эгамбердиев

Тақризчилар: г.ф.д., профессор А.Н.Нигматов
г.ф.н., доцент А.А.Ибраимова

Монография Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти кенгашининг 29.01.2021 йилдаги 8-сонли баённомаси қарори билан нашрга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-659-4-7-6

© Махмудов М.М.
© «Наврўз» нашриёти, 2021

Бутунжаҳон туризм ташкилоти (UNWTO)нинг маълумотларига кўра, туризм дунё товарлари ва хизматлари экспортида тўртинчи ўринни эгалаб, жаҳон иқтисодий ривожланишининг ҳозирги шароитида етакчи ва жадал ривожланаётган соҳалардан бири ҳисобланади. Ушбу ташкилотнинг ҳисоботида “сайёҳликнинг экотуризм, тоғ чанғи туризми, экстремал, зиёрат, гастрономик туризм каби турларини изчил ривожлантириш масалаларига алоҳида эътибор бериш”¹ вазифалари белгиланган. Мазкур вазифалар, аҳоли зичлиги юқори, ўзига хос қишлоқ хўжалиги маданияти ва миллий хунармандчилик анъаналарига эга, хилма хил туристик ресурсларга бой бўлган ҳудудларда комплекс турдаги маршрутларни ишлаб чиқиш ва уларни ҳудудий ташкил этишга қаратилган тадқиқотларни олиб боришни тақозо этмоқда.

Жаҳонда мазкур йўналишдаги тадқиқотларга, айниқса, сўнгги йилларда ҳудудларнинг туристик имкониятларини аниқлаш, унинг турларини диверсификация қилиш, янги туристик маршрутларни ишлаб чиқиш ва ривожлантиришга устувор аҳамият берилмоқда. Шунингдек, туристик салоҳияти юқори бўлган сайёҳлик зоналарида туристик-рекреацион кластерларни яратиш, ҳудудлар туристик имкониятларини баҳолаш, сайёҳлик хизмат турларини кўпайтириш ва ҳудудий ташкил этилишини такомиллаштириш ҳамда махсус дастурларни ишлаб чиқиш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Республикада туризм соҳасини ривожлантириш, ҳудудларда туристик ва унга йўлдош инфратузилмани кенгайтириш, туристик маҳсулотларни диверсификация қилиш ва янги туризм объектларини яратиш бўйича қатор ислохотлар амалга оширилмоқда ва сезиларли ижобий натижаларга эришилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январдаги ПФ-5611-сон “Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармонида 1-илова “2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш Концепцияси”да

¹<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/>. UNWTO Annual report. 2017

мамлакатда туризмни ривожлантиришга қаратилган муҳим вазифалар белгилаб берилган. Бу борада, аҳоли зичлиги юқори, қишлоқ хўжалиги, саноат ва миллий хунармандчилик ривожланган Андижон вилоятида туризмни ривожлантиришга асос бўлувчи табиий, ижтимоий-иқтисодий омиллар ва объектларни аниқлаш, ҳудуд туристик салоҳиятини баҳолаш ва туризмни мавсумийлик хусусиятларини ўрганишга қаратилган илмий тадқиқотлар муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 февралдаги ПФ-5326-сон “Ўзбекистон Республикаси туризм салоҳиятини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш бўйича кўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги, 2019 йил 5 январдаги ПФ-5611-сон “Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармонлари, 2018 йил 6 февралдаги ПҚ-3509-сон “Кириш туризмни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2018 йил 7 февралдаги ПҚ-3514-сон “Ички туризмни жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорлари ҳамда соҳага оид бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар соҳа олдида белгиланган вазифаларни амалга оширишга муайян даражада хизмат қилади.

Туризм соҳасининг назарий масалалари, унинг барқарор ривожланиши ҳамда ҳудудий хусусиятлари хорижлик ва республикамиздаги географ ва иқтисодчи олимлар томонидан ўрганилган. Хорижий олимлардан Дуглас Г.Пирс, Ризард Винарский, Эндрю Холден, Джулио Арамберри, Ричард Батлер каби олимлар асарларида кўриб чиқилган. Шунингдек, МДХ мамлакатларининг И.В.Зорин, В.С.Боголюбов, В.П.Орловская, А.Дурович, Н.И.Кабушкин, В.А.Квартальнов, В.С.Сенин, Т.Т.Христов, А.Д.Чудновский, В.Г.Федцов, М.Б.Биржаков каби олимларнинг илмий ишларида туризм соҳасини ривожлантириш масалалари тадқиқ этилган.

Мамлакатимизнинг Қ.Х.Абдурахмонов, М.Р.Болтабоев, М.Қ.Пардаев, И.С.Тухлиев, Ғ.Ҳ.Қудратов, Н.Тухлиев, Т.Абдуллаева, А.С.Солиев, М.Р. Усмонов, М.М. Мухамедов, Д.К.Усмонова, М.Ҳошимов, А.Норчаев, Б.Х.Тўраев, Б.Ш.Сафаров, А.Н.Нигматов, М.Т.Алиева, Ш.Р.Файзиева, Т.В.Ким каби иқтисодчи олимлари ўз

илмий тадқиқотларида туризм соҳасини янада такомиллаштиришга оид таклифлар ишлаб чиққанлар. Шунингдек, О.Х.Ҳамидов, Н.Ибрагимов, С.Рўзиев, Б.Бердиёров, Н.Шамуратова, Б.Камолов, Ш.Якубжонова, М.Мансуров, Ш.Шомуродова каби тадқиқотчиларнинг илмий ишларида Ўзбекистоннинг Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Хоразм вилояти ва Фарғона водийси кесимида туризмнинг иқтисодиётга таъсири, экотуризм, агротуризм масалалари анча кенг ёритилган. Юқорида келтирилган илмий ишлар таҳлили асосида шуни таъкидлаш зарурки, Андижон вилоятида туризмни ривожлантиришнинг ҳудудий хусусиятлари етарлича ўрганилмаганлиги мазкур илмий тадқиқот мавзуси долзарблигини белгилайди.

Шунингдек ушбу ишда:

республика туризмни ривожлантиришда хорижий мамлакатлар тажрибалари ўрганилди;

мамлакат туристик салоҳиятини аниқланди ва унда Андижон вилоятининг ўрни белгиланди;

Андижон вилоятида туризмнинг ривожланиши ҳамда туристик соҳа ривожига таъсир этувчи омилларни аниқланди;

вилоят туризмнинг таркиби ва ҳудудий ташкил қилинишини тадқиқ этилди;

Андижон вилоятида туризмни ривожлантиришнинг SWOT таҳлилини ишлаб чиқилди, уни ривожлантиришнинг кучли, заиф томонлари, имкониятлари ва таҳдидларини аниқлаш ҳамда улардан фойдаланиш йўллари кўрсатиб берилди;

Андижон вилоятида ички туризмнинг ривожланишини 2020-2021 йиллардаги қисқа муддатли прогноз кўрсаткичлари ишлаб чиқилди;

Андижон вилоятида туризмни янада ривожлантириш юзасидан илмий-амалий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш кабилардан иборат.

Олинган натижаларнинг илмий-амалий аҳамияти вилоят туристик шароитлари(текислик, тоғ ва тоғ олди ҳудудлари)нинг биоиклимий комфорт даражаси баҳолангани ҳамда табиий, ижтимоий ва иқтисодий омиллардан оқилона фойдаланган ҳолда вилоятда туризмни ривожлантиришнинг иқтисодий географик асослари очиб берилгани билан изоҳланади.

I. ТУРИЗМ ИҚТИСОДИЁТИ ВА УНИНГ ҲУДУДИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

1.1-§. Ҳудудларда туризмни ривожлантиришга оид илмий-назарий ёндошувлар

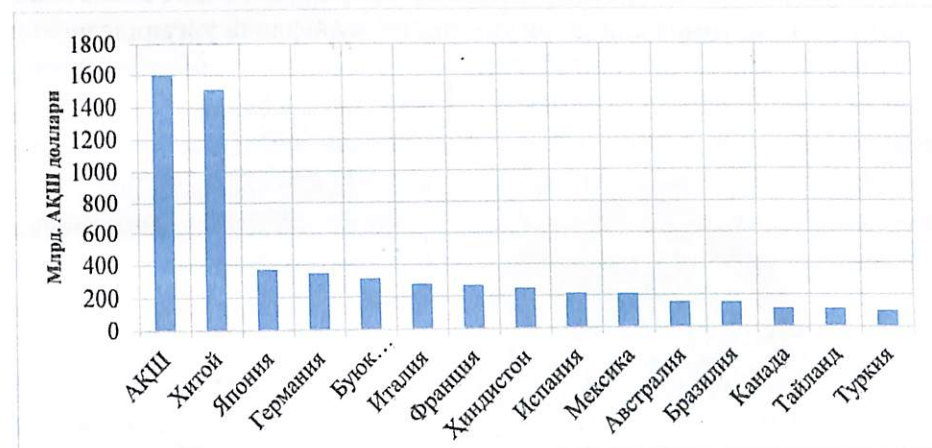
Ҳудудлар туристик салоҳиятини тадқиқ қилиш, рекреация ҳамда туристик имкониятини баҳолаш, уларнинг салоҳиятидан келиб чиқиб туризмнинг замонавий тур ва хизматларига ихтисослаштиришни чуқурлаштириш, сайёҳлар оқимини вақт ва макондаги ҳаракати тадрижийлигини таҳлил қилиш бугунги куннинг долзарб вазифаси ҳисобланади.

Туризм мамлакат иқтисодиётига қисқа даврда сезиларли даражада таъсир кўрсата олиш имкониятига эга. Табиий ва тарихий-маданий туристик ресурсларга бой мамлакатлар иқтисодиётининг барқарор ривожланишида туризм етакчи соҳа сифатида хизмат қилади. Туризм давлат ва маҳаллий бюджет ҳамда аҳоли даромадларини шаклланиши, аҳоли орасида ўрта мулкдорлар синфини кўпайишига олиб келади. Туризм соҳасини ривожланишига ҳудуднинг иқтисодий географик жойлашуви ҳам ижобий таъсир этади. Мамлакатлар ўртасидаги иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши ва иқтисодий интеграция жараёнларини фаоллаштиришда муҳим роль ўйнайди. Туризм-ҳудудлар инфратузилмасини такомиллашуви ва хизмат кўрсатиш соҳаларида кучли сифат ва миқдор ўзгаришларини юзага келтиради. Аҳоли даромадларини ошириш, саломатлиги, уларнинг дам олишга ва бўш вақтини мазмунли, самарали ташкил этиш имкониятларини оширади.

А.С.Солиев туризмни минтақаларнинг иқтисодий-ижтимоий салоҳиятини белгилаб берувчи муҳим омили сифатида баҳолаб: - “Туризм тармоғи тўғри ва самара билан ташкил этилса, у катта даромад келтирадиган соҳага айланади. Аниқ фойда манбаи бўлмиш халқаро туризм мамлакатга катта миқдорда чет эл валютасини олиб келиши ва унинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига катта таъсир кўрсатиши мумкин”, деб таъкидлайди [58; 124-б.]. Бутунжаҳон туризм

ташкilotи (UNWTO)нинг статистик маълумотларига кўра: “...туризм даромадлилик даражаси бўйича иқтисодиёт тармоқлари ичида учинчи, товарлар ва хизматлар экспортида тўртинчи, жаҳон ялпи ички маҳсулотига (ЯИМ) иккинчи ўринда бўлиб, унинг улуши ўртача 10 фоизни ташкил этмоқда”².

1.1-расмда туризм ривожланган “Топ-15” мамлакатлар соҳадан энг юқори даромад олувчи давлатлар сифатида АҚШ (1,595 млрд. АҚШ доллари) ва Хитой (1,509 млрд. АҚШ доллари) етакчилик қилаётганлиги кўрсатилган. Улар қаторидан Япония, Ҳиндистон, Таиланд ва Туркия каби мамлакатлар муносиб ўрин олган. 2018 йилда Туркия (+15 фоиз), Хитой (+7.3 фоиз), Ҳиндистон (+6.4 фоиз), Таиланд (+6.0 фоиз) ва Франция (+4.1 фоиз) каби мамлакатлар йиллик ўсиш суръатларига эришган [83;1-б.].

1.1-расм. Туризмдан юқори даромад оладиган “Топ-15” мамлакатлар ҳақида маълумот (2018 йил)

Ишлаб чиқаришни жойлаштиришга оид классик ғоялардан ҳудудларда туризмни тадқиқ этишдаги қонуниятлар ҳамда улардан

² Бутунжаҳон туризм ташкilotи (UNWTO) расмий веб-сайти маълумотлари (UNWTO World Tourism Annual Report 2018).